

EEN DUITSE 'SPION' OP KOT IN GENT

Peter Van Keymeulen

Inleiding

Bij oorlogsvoorbereidingen en oorlogen horen ondermijningsactiviteiten en spionage. Voor wat België en de tweede wereldoorlog betreft werd dit onderwerp intensief bestudeerd door het SOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en hedendaagse Maatschappij). Meerdere publicaties van diverse onderzoekers gingen in op diverse aspecten van dit onderwerp, dat vanwege zijn van nature verborgen en geheimzinnige aard niet gemakkelijk te bestuderen valt (zie 'Bronnen en literatuur' achterin). Vele lezers zullen zich nog de TV-reeks van Maurice De Wilde herinneren, waarin de reporter hardnekkig probeert een Duitse 'spion', hoofdpersonage van het verhaal dat hier volgt, over zijn verborgen activiteiten te laten vertellen. De uitzendingen kunnen nog steeds bekeken en beluisterd worden op het internet via YouTube.

Dit alles lijkt anno 2016 wel ver weg, maar het loont toch wel de moeite enkele getuigenissen neer te schrijven over een dergelijke figuur die in de jaren dertig als student aan de Gentse universiteit bij een naaste familielid een kamer huurde. Daarover werden orale getuigenissen door een oom vastgelegd. Ze vormen samen met een literatuurstudie de basis van wat volgt. Dat beperkt zich tot de Gentse connectie van de hoofdfiguur en speelt zich af in de jaren 1930. De verdere ontwikkelingen na het uitbreken van de oorlog hebben amper iets te maken met Gent. Hiervoor verwijzen we naar De Wilde en de literatuur. Maar eerst een uiterst beknopte duiding van de situatie in de jaren dertig.

Abwehr agenten in contact met het 'Vlaams Nationaal Verbond' (VNV)

Een afdeling 'Insurgierung' (ondermijning) van de 'Abwehr', de Duitse spionage- en contraspionagedienst die ressorteerde onder het opperbevel van het Duitse leger, verleende vanaf de jaren dertig steun aan allerlei nationale minderheden in Europa, teneinde het staatsgezag te ondermijnen. In België onderhielden agenten van deze organisatie vooral contacten met Staf De Clercq, de

leider van het VNV (Vlaams Nationaal Verbond), de grootste Vlaams-nationale partij vóór de oorlog. De Duitsers waren in het bijzonder geïnteresseerd in de activiteiten van de Militaire Organisatie (MO) van het VNV, een geheime, subversieve organisatie die opereerde binnen het Belgische Leger. De Clercq had er belang bij die activiteiten ter ondermijning van de slagkracht van het Belgische leger zo gewichtig mogelijk voor te stellen aan zijn Duitse gesprekspartners. De Clercq zou deze organisatie gebruikt hebben ter vererving van een machtspositie, die niet direct gericht was op een Duitse overwinning. *Het doel van de Abwehr zou volgens getuigenissen van leden ervan, erin bestaan hebben de macht in Vlaanderen in handen te nemen tegen de SS in. Na het verstrekken van diensten door de MO aan de Abwehr zou het VNV tijdens de bezetting als wederdienst aan de macht gebracht worden en Vlaanderen kunnen vrijmaken.* De snelle opmars van het Duitse leger, de Blitzkrieg, en de arrestatie van een groot deel van de leiding van de MO door de Belgische staatsveiligheid, verhinderden dat de MO een grote rol speelde. Blijkbaar was de staatsveiligheid op de hoogte van de structuur van deze organisatie.

Duitse ‘student’ aan de Gentse universiteit

In de jaren dertig van de vorige eeuw woonde grootmoeder, weduwe met vijf kinderen, aan de Sint-Pieterskaai nummer 2 (heden de Isabellakaai met de bekende Peperbus). Op de plaats van de vroegere woning staat er nu een appartementenblok. Het gezin was naar Gent verhuisd met de uitdrukkelijke bedoeling de jongste kinderen (waaronder mijn vader) te laten studeren aan de inmiddels Nederlandstalige universiteit. De oudste zoon, mijn peter Jozef Van Keymeulen (1910-1984), had niet gestudeerd en was samen met de oudere zus de kostwinner voor het gezin. In 1980/1981 heeft hij zijn veelbewogen levensverhaal (met de twee wereldoorlogen!) ingesproken op audiocassettes. De cursief gedrukte passages zijn letterlijke citaten uit dat verhaal.

Jozef vertelt dat in die tijd een kamer in hun huis verhuurd werd aan de Duitse student Fritz Scheuermann, een zeer *hoffelijke, uiterst verzorgde man die uitstekend piano speelde*. Hij studeerde evenwel niet echt, was veel afwezig en verkeerde, zei mijn peter, in de *hogere studentenkring*. De huur werd na enkele maanden zeer onregelmatig betaald en de huurder werd weken lang niet meer gezien in Gent. Nadat daartegen via een ‘open’ briefkaart naar de ouders van de ‘student’ in Keulen geprotesteerd was, daagde deze laatste snel op om zijn schulden te betalen. Hij was verontwaardigd. Naar eigen zeggen was hij immers de zoon van de Keulse ‘onderburgemeester’. Wat de redenen waren

waarom deze *zeer hoffelijke en zeer verzorgde man* zo nonchalant was om niet meer tijd te betalen, weten we niet, maar verstandig voor een (toekomstig?) 'spion' was het zeker niet. Mogelijk waren zijn financiële middelen uitgeput (hij heeft het zelf over een beperkt budget) en was hij toen met in eigen ogen gewichtiger zaken bezig.

Jozef vernam een paar decennia later (in 1962) uit, volgens hem, *100 procent betrouwbare bron* dat Scheuermann door de Duitse nationaalsocialistische partij (de NSDAP) uitgestuurd was. Hij had als opdracht *het Vlaamse studentenklimaat te contacteren en uit te testen inzake Duitsvriendelijkheid*. Hij deed dat eerst in Leuven en daarna in Gent. Hij zou later als vrijwilliger naar het Oostfront getrokken zijn. Of hij dat werkelijk deed, is niet duidelijk (hijzelf zegt van wel maar slechts voor korte tijd), maar dat hij de oorlog overleefde is zeker, want hij werd na de oorlog door verscheidene personen geïnterviewd, onder meer in 1980 en 1981 door Maurice De Wilde.

Met Vlaanderen had Scheuermann een wel zeer speciale band. In 1934 had de toen 21-jarige een studiebeurs van de *Freie Deutsche Studenten* gekregen en hij kon daarmee een trimester aan de Rijksuniversiteit van Gent studeren. Hij schreef zich in op 20/11/1934 voor de vakken Staatsrecht en Burgerlijk Recht en volgde geen volledig curriculum want hij bezat al een (kandidaats)diploma rechten van de universiteit van Keulen. Volgens de bronnen verbleef hij als student in Gent tijdens het academiejaar 1934/1935 voor twee semesters. De studiebeurstijd van één trimester is daar blijkbaar in vervat. Vanaf het wintersemester 1935/1936 was hij weer ingeschreven aan de universiteit van Keulen. Dan volgde een korte uitschrijving (vier dagen!) in november 1936 en daarna was hij opnieuw ingeschreven voor het doctoraatsexamen en hij slaagde in dat examen in de herfst van 1939. Hij had zich naar eigen zeggen vanaf 1936 gespecialiseerd in de Belgische taalwetgeving. Zijn doctoraatsthesis handelde inderdaad daarover: 'Sprachenzwang und Sprachenfreiheit in Belgien'.

De jonge Duitser legde toen contacten met een aantal Vlaams-nationalisten, onder meer met prof. Arthur De Groodt, een van de oprichters van de Vlaamse Wetenschappelijke Stichting. Zijn huwelijk in 1938 met diens dochter Mieke De Groodt veronderstelt minstens frequente verblijven in België. Na september 1939 zou hij *zowat elke maand naar België gekomen zijn*. Daardoor konden de contacten met Vlaams-nationalisten onder het mom van privéreizen gebeuren. Het valt op dat Jef Van Dingenen in zijn boek over Staf De Clercq gelijkaardige bewoordingen gebruikt voor de activiteiten van Scheuermann

tijdens zijn Gentse periode: *Buiten studeren had hij nog als opdracht (van wie wordt niet vermeld) bij de Vlaamse studenten van toen, sympathie en belangstelling op te wekken voor het jonge nationaalsocialistische Duitsland. Scheuermann was een joviale kerel, die niet alleen gemakkelijk sympathie opwekte, maar hij was ook een oprechte jongeman, die vatbaar was voor echte menselijke vriendschap en kameraadschap.*

Was hij tijdens zijn Gentse studententijd al Abwehr-agent of op een andere manier bezig met geheime, ondergrondse activiteiten? Volgens mijn familie-lid wel: hij suggereert dat zijn 100% betrouwbare bron hem dit meldde. Wie was deze betrouwbare bron? Daar hebben we het raden naar. Formeel werd Fritz Scheuermann maar in september 1939 aangeworven voor de Abwehr.

Met dank aan Sophie De Winter, archief UGent
en C. Schapka, archief Universiteit Keulen

Bronnen en literatuur

- Archiefgegevens Universiteit Keulen via e mail medegedeeld aan de auteur door C. Schapka (8 oktober 2015).
- Archief van de Universiteit van Gent: Repertoire 1934/1935 en Etudiants étrangers. 1934/1935, -Archiefgegevens meegedeeld door Sofie De Winter via e-mails (augustus 2015): 4A4/4 Alfabetisch register waarin Repertoire 1934/1935 en Etudiants étrangers 1934/1935, 4A4/3 Adresregister, 4A4/8 studenten inschrijvingsformulieren.
- SOMA, Archief BRTN-WO II & Maurice De Wilde, doos C/R 1825 SAE-SER bundel Scheuermann Hans (sic), transcripties van de interviews op 5, 6, 8 en 9 januari 1981 door Maurice De Wilde.
- BRT - uitzendingen over de *Nieuwe Orde* (17 episodes) en over de *Collaboratie* (14 episodes).
- Bodart, R., Galle, M. en Stuiveling, (1972), *Littéraire gids van België, Nederland en Luxemburg*, Bibliothèque des Guides Bleus, Librairie Hachette, Parijs.
- De Jonghe, A. (1972), *Hitler en het politieke lot van België 1940-1945 Deel 1*, De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen.
- De Wever, B. (1982), Staf De Clercq, uitgeverij Grammens, Brussel 1989.
- De Wever, B. (1994), *Greep naar de Macht, Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde*, Het VNV 1933-1945, Lannoo Perspectief –uitgaven, Tielt.
- De Wever, B. (1998). In: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Lannoo Tielt, kolom 2058/2059. Lemma: de militaire organisatie.
- De Wilde, M. (1982), *België in de Tweede Wereldoorlog nr. 3*, De Nieuwe Orde, De Neder-

landsche Boekhandel, Antwerpen/Kapellen.

- De Wilde, M. (1985), *België in de Tweede Wereldoorlog nr. 5, De Kollaboratie deel 1*, De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen/Kapellen.
- Mantels, R. (2013), *Gent, een geschiedenis van universiteit en stad 1817-1940*, Mercatorfonds en UGentMemorie, Brussel.
- NN. (1992), *175 jaar Universiteit Gent - Ghent University 1817-1992*, Universiteit Gent & Stichting Mens en Cultuur, Gent.
- 't Pallieterke, 31 augustus 1978. Uit het dossier van 't Pallieterke.
- Van Dingenen, J. (1995), *Zijn doel, zijn middelen. Staf De Clercq, het VNV en de Collaboratie*, Broederband - uitgave, Aalst e.a.
- Van Keymeulen, J. (1980/1981), *Audiocassettes en hun transcriptie*.
- Verhoeyen, E. (2011), *Spionnen aan de achterdeur, De Duitse Abwehr in België 1936-1945*, Maklu Uitgevers, Antwerpen.
- Verstraeten, P.J. (2005), *Hendrik Jozef Elias. Boekdeel 1 Van historicus tot burgemeester 1902-1942*, Eigen uitgave, Kortrijk.